

Józef Zajda

1897–1976

Zmarły 28 czerwca 1976 roku Docent Józef Zajda przykazał swojej żonie, aby na jego nagrobku wyryto napis: Żołnierz Armii Krajowej, pseud. Janowski. Najważniejszą dla niego była więc działalność w czasie okupacji niemieckiej. Mieszkając w Warszawie, pełnił w Delegaturze Rządu na Kraj funkcję dyrektora Departamentu Skarbu. Kierował się polską racją stanu. To naczelné kryterium swojego postępowania, jak sam podkreślał, wyrobił w sobie, gdy przez około 10 lat (1924–1933) pracował w Ministerstwie Skarbu w atmosferze sprzecznych często interesów i konfliktów personalnych. Przejął się również zasadą, że nie jest ważne stanowisko, jakie człowiek zajmuje, ale to, co czyni i czym się zajmuje. Zasadę tę ugruntował w nim Jean Monnet (współzałożyciel EWG), którego poznał w roku 1927 w czasie rokowań o pożyczkę stabilizacyjną dla Polski, będąc odpowiedzialny za redakcję tekstów pożyczkowych. Towarzyszyła mu ona przez całe życie (*Kierunki polityki walutowej Polski w okresie międzywojennym*, wstęp, komentarz Z. Knakiewicz, PWN, Warszawa–Poznań 1976). W roku 1945 szczęśliwie uniknął aresztowania za działalność w czasie okupacji. Jak mi mówił, mając przy sobie dokumenty dotyczące tej działalności, które wówczas stanowiły materiał obciążający, zdołał ujsć osobnikowi będącemu już na jego tropie.

Urodził się 22 grudnia 1897 roku w Łasku. Tu ukończył szkołę handlową, a następnie szkołę realną. Studia wyższe rozpoczął w roku 1917 na Uniwersytecie Warszawskim, a ukończył na Uniwersytecie Poznańskim, otrzymując jesienią roku 1921 dyplom nauk ekonomiczno-politycznych z tytułem magistra prawa. Wiele lat później, w roku 1948, już jako zasłużony działacz gospodarczy i społeczny, doktoryzował się na Uniwersytecie Poznańskim na podstawie rozprawy *Polityka finansowa Polski w latach 1946–1947*. Habilitował się na tym Uniwersytecie w roku 1960 na podstawie pracy *Zagadnienia przebudowy systemu finansowego gospodarki narodowej* (Rozprawy i Monografie, nr 4, PTE, Poznań 1960). Niestety, odmówiono mu nadania tytułu profesora nadzwyczajnego, mimo że spełniał wszystkie warunki merytoryczne. Zaciążyła działalność w czasie okupacji.

W działalności Profesora (tak zwracano się do niego) można wyodrębnić dwa okresy, mianowicie 40-letni okres pracy zawodowej (1921–1960) oraz ponad 18-letni okres nieprzerwanej pracy dydaktycznej i badawczej (1958–1976). Bezpośrednio po II woj-

nie światowej włączył się aktywnie do prac Rady Naukowej dla Zagadnień Ziem Odzyskanych. Później pracował jako doradca w TASKO w Poznaniu.

W roku 1958 związał się z Akademią Ekonomiczną w Poznaniu. W Katedrze Finansów był najpierw starszym wykładowcą, a następnie docentem etatowym. Pracy tej nie przerwał mimo przejścia na emeryturę w roku 1968. Prowadził wykłady z podstaw gospodarki finansowej przedsiębiorstwa przemysłowego, zagadnień przebudowy systemu finansowego gospodarki narodowej, rozliczeń międzynarodowych, międzynarodowych stosunków finansowych oraz systemów bankowych państw kapitalistycznych. Do ostatnich chwil prowadził seminaria magisterskie i doktorskie. Wykształcił wielu specjalistów zarówno dla aparatu gospodarczego, jak i dla pracy naukowej. Wypromował kilkudziesięciu magistrów i kilku doktorów.

W Akademii Ekonomicznej pełnił wiele funkcji organizacyjnych. W Katedrze Finansów kierował założonym przez siebie Zakładem Finansowania Przedsiębiorstw, a następnie Zespołem Międzynarodowych Stosunków Finansowych. W latach 1963/1964–1964/1965 był prodziekanem ds. studiów zaocznych, a w okresie 1962/1963–1967/1968 kuratorem i kierownikiem Katedry Rachunkowości. Ponadto w latach 1965/1966–1966/1967 kierował Podyplomowym Studium Ekonomiki Przemysłu dla Inżynierów.

Józef Zajda opublikował kilkadziesiąt prac, obejmujących książki, artykuły i recenzje. Uderza duża rozległość jego zainteresowań. Pierwsze jego publikacje ogłoszone w roku 1927 dotyczyły zagadnień związanych z pożyczką stabilizacyjną Polski. Ostatni przygotowany przez niego artykuł – krótko przed śmiercią – był poświęcony aktualnym sprawom walutowym. Do najważniejszych jego prac (poza pracą habilitacyjną) należą: *Konsekwencje ekonomiczne Traktatu Wersalskiego dla Polski*, w: *Problem polsko-niemiecki w Traktacie Wersalskim* (red. J. Pajewski, Poznań 1963), *Zysk, oprocentowanie, podatek obrotowy* (PTE, Poznań 1966), *Międzynarodowe organizacje finansowe* (PWE, Warszawa 1971), *Systemy bankowe w gospodarce kapitalistycznej* (PWE, Warszawa 1974), *Rozliczenia międzynarodowe* (współautor, red. S. Rączkowski, PWE, Warszawa 1977) oraz wspomniane już wydanie pośmiertne *Kierunki polityki walutowej Polski w okresie międzywojennym* (PWN, Warszawa–Poznań 1986). Wydał także skrypt uczelniany *Rozliczenia międzynarodowe* (Wydawnictwo AE, Poznań 1969). Jest charakterystyczne, że najważniejsze prace Profesora powstały w ostatnim piętnastoleciu jego działalności. Spożytkował w nich bogate doświadczenie wyniesione z praktyki.

Przez całe życie łączył umiejętnie działalność zawodową z badawczą i społeczną. Był pragmatystą, wybitnym znawcą teoretycznych i praktycznych zagadnień bankowości, polityki pieniężno-kredytowej, międzynarodowych spraw walutowych i organizacji finansowych w kapitalizmie. Zajmował się także teorią finansów i polityki finansowej w socjalizmie. Swoje rozległe zainteresowania badawcze kierował zawsze w stronę

najważniejszych i aktualnych zagadnień gospodarczych, wytrwale i z uporem dążąc do rozwiązywania trudnych i najbardziej palących problemów. Pomagała mu w tym jego pełna inwencja osobowości, niezależność umysłu, wszechstronny zmysł krytyczny oraz rzetelność we wszystkich poczynaniach.

Zainteresowania ekonomiczne Józefa Zajdy rozwijały się zarówno w trakcie jego pracy zawodowej, jak i pracy dydaktyczno-naukowej. Świetnie poznał mechanizm pożyczki zagranicznej w latach 20. Zajmował się problematyką oddłużenia rolnictwa mającą na celu usunięcie skutków deflacyjnej polityki anty kryzysowej lat 30. Był nawet autorem projektu bonowego, stanowiącego, jak sam podkreślał, próbę zastosowania klasycznego mechanizmu konwersyjnego, zmodyfikowanego odpowiednio do ówczesnych warunków polskich. Działając w Delegaturze Rządu na Kraj, otrzymał mandat opracowania projektu uporządkowania obiegu pieniężnego w Polsce po zakończeniu działań wojennych. W projekcie tym założył konieczność możliwie szybkiej technicznie likwidacji Banku Emisyjnego w Polsce oraz ostrej jednorazowej redukcji obiegu tzw. młynarek. Znał świetnie genezę okupacyjnego Banku Emisyjnego i sprawy jego likwidacji. Był świadkiem i współtwórcą wielu ważnych dla gospodarki polskiej spraw.

Tkwiła w nim pasja działacza i społecznika. Był wieloletnim przewodniczącym Komisji Nauk Ekonomicznych i przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wiele energii i sił poświęcał Polskiemu Towarzystwu Ekonomicznemu, będąc przez długi okres członkiem Zarządu i prezesem Oddziału Wojewódzkiego w Poznaniu oraz członkiem Rady Głównej PTE w Warszawie.

Za swoje zasługi był wielokrotnie odznaczany. Otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, dwukrotnie Złoty Krzyż Zasługi oraz wiele innych odznaczeń.

Miał bogatą osobowość. Cechowała go prawość charakteru i pogoda ducha. Serdeczny dla współpracowników, kolegów i przyjaciół, tolerancyjny, a nawet pobłażliwy dla studentów stawiał sobie wysokie wymagania. Mając duże doświadczenie, ożywiał spotkania swoimi oryginalnymi, pełnymi werwy wypowiedziami oraz interesującymi refleksjami. Cieszył się autorytetem. Cechowały go hart ducha i siła woli. Stracił nogę, wracając z narady w czasie powstania warszawskiego. Z powodu siły charakteru nauczył się pokonywać swoją słabość fizyczną, dzięki czemu wiele lat później potrafił wejść o kuli na Giewont.

Zenobia Knakiewicz